УДК 947.6
ББК 63.3(4Беи)
М74

Друкуецца па рашэнні рэдакцыйна-выдавецкага савета БДПУ

Рэдакцыйная калегія: М. Ф. Бандзелікаў (адказны рэдактар), І. І. Баргановіч, Д. У. Дубінін, І. Л. Калечыц

М74 **Мой** родны край: Матэрыялы студ. навук.-практ. канф., 30 крас. 2004 г., г. Мінск.— Мн.: БДПУ, 2004.— 52 с.
ISBN 985-435-896-8

У матэрыялах канферэнцыі даюцца малавядомыя звесткі з рэгіянальнай гісторыі Беларусі. Разглядаюцца пытанні этнаграфіі, археалогіі, краязнаўства. Вызначаюцца шляхі патрыятычнага выхавання моладзі.

Адрасаваны студэнтам гістарычных факультэтаў, выкладчыкам, настаўнікам і ўсім, хто цікавіцца гісторыяй Бацькаўшчыны.

УДК 947.6
ББК 63.3(4Беи)

ISBN 985-435-896-8

© Калектыў аўтараў, 2004
© ВВЦ БДПУ, 2004

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны універсітэт імя Максіма Танка»

МОЙ РОДНЫ КРАЙ

Матэрыялы студэнцкай навукова-практычнай канферэнцыі 30 красавіка 2004 г., г. Мінск

Мінск 2004

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

У гэтай няпростай абстаноўцы і быў падпісаны 23 жніўня 1939 года Дагавор паміж Германіяй і СССР. Згодна сакрэтнага пратакола, Заходняя Беларусь, у тым ліку і Смаргоншчына, павінна была увайсці ў склад БССР. Першым крокам працэса ўз'яднання Заходняй Беларусі і БССР стала 17 верасня 1933 года.

Літаратура

1. Ковкель И.И., И.Я.Мараш. «Сморгонь: историко-экономический очерк». Мн., 1984.
2. «Они не стали на колени». Мн, 1966.
3. «Светлы шлях», 1963, 23 лістапада.
4. «Светлы шлях», 1999, 25 верасня, №73.
5. «Светлы шлях», 1989, 26 жніўня, №103.
6. «Светлы шлях» , 1989, 16 верасня, №115.
7. «Светлы шлях», !999, 26 верасня, №74.
8. «Светлы шлях», 2000, 16 ліпеня, №44.

«ЕЖЕ НЫНЕ НАРИЧУТ ПОГОНЯ»

К. Лабачэўская

Узнікненне і замацаванне герба Пагоня на беларускіх землях, пераўварэнне яго ў нацыянальны сімвал адбылося не адразу, гэта не быў нейкі аднахвілінны акт. Існуе шмат розных версіяў аб паходжанні герба, але кожная з іх быццам імкнецца абвергнуць астатнія.

Зазірнем у энцыклапедыю: «Коннік з мячом або кап'ём — сімвал, пашыраны ў сфрагістыцы і геральдыцы сярэдневяковай Еуропы» [1, 595]. Адпаведна з рознымі летапіснымі дадзенымі, ён фіксуецца упершыню на тэрыторыі этнічнай Беларусі у канцы XIII — пачатку XIV стст. Хаця, бясспрэчна, сама ідэя мае больш далёкія вытокі. Спачатку Пагоня была асабістай эмблемай князя, з цягам часу стала гербам роду, зямлі, дзяржавы. За дзяржаўны герб Вялікага княства Літоўскага Пагоня была прынята ў 1384 годзе [2, 9-11]. Канчатковае юрыдычнае афармленне Пагоні адзначана статутамі ВКЛ 1566 і 1588 гг., дзе ў адпаведных артыкулах фіксавалася абавязковае ўжыванне яе ў якасці герба на пячатках ваяводстваў і паветаў ВКЛ [3, 18-19].

Наш старадаўні сімвал Пагоня выспяваў з глыбокай старажытнасці і адлюстроўваў умовы жыцця нашых продкаў. Такое стаўленне да яе не з'яўляецца выпадковым. З таго моманту, як чалавек сеў на каня, ён набыў новыя якасці: павялічыў сваю моц і хуткасць перасоўвання ў прасторы і перавагу над пешай асобай, што не магло не знайсці свайго адлюстравання ў тагачаснай свядомасці і ў мастацтве. Адным з найбольш старажытных помнікаў выявы ездака з'яўляецца грэка-пярсідская пячатка, якая датуецца V стагоддзем да н. э.

Як піша вядомы польскі даследчык геральдыкі і сфрагістыкі Ф.К.Кучыньскі, «пячатка з коннай выявай выступае ў сфрагістыцы князёў і феадальных уладальнікаў на захадзе Еўропы ўжо ў XI ст.» Менавіта гэта магло ўплываць і на ўзнікненне герба Пагоня ў ВКЛ.

Але ўсё сказанае вышэй толькі адзін аспект ўзнікнення герба Пагоня, і, на думку шматлікіх даследчыкаў, не вырашальны [4, 4].

Дыскусійным з'яўляецца пытанне, хто ж упершыню ўжыў Пагоню. У хроніцы Літоўскай і Жамойцкай гаворыцца, што князь «Наримунт (Глеб) мел герб «... в гербе муж збройный, на коню белом, в полю червоном, меч голый, як бы кого гонючи держал над головою, и есть оттоля названы Погоня». Да таго ж да дакумента 1330 года — Полацкай граматы — прывешана пячатка князя Нарымунта з выявай гэтага герба. Шэраг хронік-летапісаў таксама паўтараюць дадзеныя звесткі.

В. Чамярыцкі і Г. Штыхаў прыводзяць урывак з Густынскага летапісу, які прыпісвае абранне Пагоні іншаму князю: «В лето 6786 (1278) ... Витен нача княжети над Литвою измысли себе герб и всему княжеству Литовскому печать: рыцер збройны на коне з мечем, еже ныне наричут Погоня» [5, 8]. А. Цітоў таксама спасылаецца на гэты летапіс [3, 17].

Іншыя ж даследчыкі лічаць, што першая эмблема (на гербе ці пячатцы) ВКЛ з'явілася раней, у 1250 годзе, калі вялікі князь Міндоўг прыняў каталіцкую веру і быў каранаваны. Тады ж Міндоўгу павінны былі ўручыцца і неабходныя яго сану рэгаліі. Гэтае меркаванне нарэшце пацвердзілася, калі знайшлі пячатку Міндоўга з выяваю Пагоні і каралеўскаю каронаю над ёю [5, 8]. Але большасць даследчыкаў лічаць гэту пячатку фальсіфікатам канца XIX ст., на што паказваюць яе стылёвыя асаблівасці [4, 14].

Такім чынам, існуе шмат розных пунктаў гледжання на тое, хто ж быў ініцыятарам гэтага герба і меркаванняў, у якія часы ён з'явіўся, але, як бы там ні было, усе летапісныя крыніцы з большай ці меншай ступенню храналагічнай дакладнасці фіксуюць гэтую падзею 70-90 гадамі XIII ст. Але гэты сімвал стаў бы звычайным дынастычным гербам, калі б ён не быў шчыльна звязаны з умовамі жыцця і міфалагічнай традыцыяй народа, які жыве на гэтай зямлі [4, 7].

На рубяжы XIII-XIV стст., за няпоўную чвэрць стагоддзя ВКЛ прыйшлося адбіваць звыш 30 нападаў тэўтонаў і прымаць удзел яшчэ у 14 паходах супраць іх. У святле такіх фактаў становіцца зразумелай сімволіка Пагоні і яе папулярнасць у сярэдневяковай літоўска-беларускай дзяржаве. Увогуле конніка звязваюць з князем, абаронцам роднай зямлі.

У дакуменце 1387 г. растлумачваецца, што паводле народнага разумення, Пагоня — гэта праследванне ворагаў, каб яны ўцякалі з нашай зямлі. «У праследванні ворагаў, якое па народнаму завецца пагоня, павінны ўдзельнічаць не толькі рыцары, але і кожны мужчына, які мае магчымасць насіць зброю» [6, 119].

Наступнай прычынай узнікнення Пагоні на нашых землях з'явілася грэка-візантыйская традыцыя. Прыняцце хрысціянства пашырыла сувязі з Візантыяй. Разам з хрысціянствам перайшлі да нас імёны і міфалагічныя ці рэальныя фігуры грэкавізантыйскага пантэону. Адной з іх з'яўляецца постаць святога Георгія. Ягоная традыцыйная іканаграфія — рыцар з дзідай на кані. Цікавым падаецца і той факт, што вельмі часта ў той жа іканаграфіі сустракаюцца выявы св. Барыса і Глеба [4, 8].

Акрамя таго, ёсць паданні, што Пагоня паходзіць ад выявы язычніцкага бога Ярылы, які, згодна з легендай, выязджаў на белым кані ў час, калі ўзыходзіць ярына [7, 2]. У цэлым славянскае слова «ярыла» адпавядае санскрыцкаму «Арван», у пазнейшым санскрыце азначае — конь, але ў Ведах яно больш захавала сваё першапачатковае значэнне — хуткі, бягучы [8, 12;9, 85].

Увогуле, культ каня ў абрадах і звычаях як славян, так і балтаў меў вялікае значэнне. Ён прасочваецца і ў археалагічных матэрыялах: на памежжы Беларусі і Літвы раскапаны пахаванні людзей з коньмі [9, 86].

Вельмі істотнай часткай герба з'яўляецца шасціканцовы крыж, які адлюстроўваўся жоўтым (залатым) на сінім шчыце. Яго паходжанне канчаткова не высветлена. Па традыцыі прынята лічыць гэты крыж Ярылавым. Не выключана, што ён звязаны з традыцыямі візантыйскай культуры і праваслаўнай царквы. У гэтай сувязі можна звярнуць увагу на тое, што шасціканцовым з'яўляецца і крыж Ефрасінні Полацкай [9, 89]. Згодна з меркаваннямі іншых даследчыкаў, шасціканцовы крыж быў родавым гербавым знакам вялікага князя літоўскага Ягайлы і потым замацаваўся ў дзяржаўнай геральдыцы ВКЛ [6, 121].

РЭПАЗІТОРЫЙ БДПУ

Вывучэнне археалагічных і этнаграфічных знаходак з выявамі такога крыжа дазваляе меркаваць пра бытаванне яго пераважна ў беларускім этнічным арэале. Такім чынам, трэба адзначыць, што на ўзнікненне герба Пагоня паўплываў шэраг фактараў, але кожны з іх паасобку не быў вырашальным. Спалучэнне іх ў гістарычным і этнічным кантэксце і было прычынай замацавання і ідэнтыфікацыі герба Пагоня менавіта з беларускімі землямі.

Між тым некаторыя аўтары сцвярджаюць, што Пагоня не мае непасрэднага дачынення да гісторыі Беларусі. Безумоўна, герб Пагоня ўваходзіць у асаблівую групу так званых конных гербаў, досыць распаўсюджаных у еўрапейскай, а часткова, і ва ўсходнеславянскай геральдыцы [6, 116]. Каштоўным сведчаннем належнасці герба Пагоня да беларускіх этнічных земляў з'яўляецца вялікая пячатка Жыгімонта Старога. На ёй у цэнтры выява герба Пагоня, вакол іншыя зямельныя і дынастычныя гербы, аб'яднаныя паміж сабой звівістай стужкай. Такім чынам названы ўсе галоўныя землі, якія знаходзіліся ў юрысдыкцыі ВКЛ у першай палове XVI ст. і межавалі з ім. У цэнтры якраз і размешчаны герб зямлі, якая аб'яднала ўсе названыя тэрыторыі. Гэта сучасная Беларусь. Гэта па-першае [4, 19]. Па-другое, калі на гістарычнай карце ваяводстваў раскласці іхнія гербы, то атрымоўваецца, што толькі на этнаграфічныя беларускія землі прыпадзе выява герба Пагоня. Усе суседнія землі маюць іншыя [4, 24]. Да таго ж гербам Жмудзі быў мядзведзь. Па-трэцяе, арэал распаўсюджвання шасціканцовага крыжа, як адзначалася, прыпадае на беларускія землі.

Увогуле, выказваюцца розныя меркаванні наконт таго, чый гэта герб — літоўскі, беларускі, валынскі. Здаецца, супярэчнасць гэта надуманая. Паколькі гэта быў галоўны герб ВКЛ, то ён адпаведна праецыраваўся на ўсе землі княства. Такім чынам гэта — агульны герб [7, 2].

Герб Пагоня быў сімвалам дзяржаўнасці ВКЛ да к.XVIII ст. У 1795г. пасля падзелаў Рэчы Паспалітай царскі ўрад скасаваў Пагоню як дзяржаўны герб ліквідаванага княства.

У адпаведнасці са сваёй гістарычнай спадчынай беларускі народ, як і літоўскі, мае аднолькавае права карыстацца гербам Пагоня.

Літаратура

1. Беларуская савецкая энцыклапедыя. т. 7. Мн., 1973.
2. Грыб Т. Да пытання аб паходжанні гербу Пагоня. // «Пагоня» у сэрцы тваім і маім. Мн., 1995.
3. Зайкоўскі Э. Сакральныя вытокі герба Пагоня.// Пагоня ў сэрцы тваім і маім. М., 1998.
4. Казбярук У. Летапісы пра нараджэнне Пагоні. // Спадчына. 1992, № 3.
5. Пякарскі А. На 43 гады раней // Спадчына. 1992, № 3.
6. Сімволіка на Беларусі, учора і сёння.// Звязда. 7 чэрвеня 1989.
7. Цітоў А. Гарадская геральдыка Беларусі. Мн., 1989.
8. Цітоў А. Наш сімвал пагоня. Мн., 1993.
9. Г. Штыхаў, Г. Галенчанка.// Пагоня ў сэрцы тваім і маім. Мн., 1995.

УЛАДАЛЬНІКІ ЛОШЫЦКАЙ СЯДЗІБЫ XVI-XIX СТ.

Ц.Акудовіч

Сёння Лошыца — тэрыторыя на поўдні Мінска, плошчай каля 100 га. Гэты унікальны для горада сядзібна-паркавы комплекс у розныя часы з'яўляўся уладаннем некалькіх буйных шляхецкіх радоў.

Упершыню назва «Лошыца» сустракаецца ў дакументах XVI ст. Першым вядомым нам уладальнікам гэтай тэрыторыі, вядомы нам, з'яўляўся Багдан Іванавіч Заслаўскі [1, 37]. У 1499 г. князь Аляксандр прызначыў яго намеснікам мінскім і за добрую службу узнагародзіў зямельнымі надзеламі Лошыцай і Прылукамі. Памёр Багдан Іванавіч у 1530 г., не пакінуўшы сыноў. Як пасаг адной з дачок Лошыца перайшла да князёў Друцкіх-Горскіх. Менавіта Фёдар Грыгор'евіч, хутчэй за ўсё і пачаў забудоўваць лошыцкую тэрыторыю: падмурак, на якім стаіць сённяшняя сядзіба, адносіцца да канца XVI ст., т.е. да перыяда кіравання Фёдара Грыгор'евіча [2, 334].

Наступны ўладальнік Лошыцы — Тэадор Караль Друцкі-Горскі не здолеў справіцца са сваёй гаспадаркай, ён заблытаўся ў судовых цяжбах і згубіў частку ўладанняў. А тое, што засталося, перадаў Міхаілу Антонію, свайму малодшаму сыну, падкормчаму мінскаму. У спадчыну Міхаіл Антоній атрымаў не толькі землі, але і вялікую колькасць пазыкаў. Трэба сказаць, што на працягу сарака гадоў Лошыца служыла князям Горскім у якасці заклада. Апошні Друцкі-Горскі не змог змяніць гэтай сітуацыі — 16 красавіка 1719 г. Міхаіл прадае Лошыцу Ежы Антонію Прушынскаму, краўчаму мінскаму. Да 1731 г. Прушынскі скупіў усе землі князёў Горскіх і, такім чынам, займеў пад Мінскам вялікія зямельныя абшары. Новы гаспадар адразу ж заняўся добраўпарадкаваннем сядзібы. У 1724 г. ён пабудаваў новы дом на месцы старога, залажыў стайню, млын, карчму, кузню, гумно [1, 174] і пераўтварыў гэтую тэрыторыю у фальварак.

Прушынскія былі каталікамі, цесна звязанымі з езуітамі: усе сыны Ежы Антонія сталі манахамі і трое з іх дажылі ў такім статусе да канца жыцця. Толькі адзін з іх Ёзэф Антоні атрымаў касцёльнае вызваленне і ва ўзросце 25 год стаў спадчыннікам вялізарнай зямельнай маёмасці ў Мінскім і Навагрудскім ваяводствах. Атрыманая ў Рыме езуіцкая эдукацыю адкрыла для яго шлях да высокіх пасадаў на радзіме. Пасля смерці жонкі Прушынскі прыняў духоўны сан і стаў біскупам мелітэнскім [1, 42]. У 1779 г. ён падзяліў свае ўладанні на пяць частак і раздаў сынам. Лошыца дасталася Казіміру, камергеру польскага двара, які ўжо праз паўгады падараваў яе свайму брату Станіславу, дэпутату Галоўнага Літоўскага Трыбунала. Станіслаў заснаваў у сваіх уладаннях 8 касцёлаў сярод іх ў Лошыцы — пад тытулам Раства Прысвятой Дзевы Марыі. Рэшткі гэтага васьміграннага храма да гэтага часу стаяць у Лошыцы.

У 1789 г. Лошыца перайшла да Антонія Прушынскага. А ў 1796 г., пасля ягонай смерці, уся маёмасць Прушынскіх была падзелена паміж трымя сынамі Антонія: Станіславам, Томашам і Рафалам. Лошыца дасталася старэйшаму з іх — Станіславу [4, 60].

Станіслаў Ксаверы Прушынскі, рэгент Трыбунала Літоўскага 1791 г., падкаморы мінскі, гаспадарыў у Лошыцы амаль 20 год, пераўтварыўшы гэтую тэрыторыю з фальварка у афіцыйную рэзідэнцыю Прушынскіх. Змена статуса пацягнула за сабой шматлікія змены: была пераафармлена сама сядзіба, пасаджаны вялікі парк [3, 181]. У Станіслава было трое сыноў і адна дачка. Пасля ягонай смерці ў 1813 г. усе ўладанні перайшлі да старэйшага сына Еўстафія Прушынскага. Ён быў членам Мінскага губернскага камітэта, прэдвадзіцелем дваран Мінскай губерні, узначальваў губернскі камітэт таварыства апекі аб турмах, савет мінскага дабрачыннага таварыства, таварыства апекі аб хворых і параненых [1, 44]. Сучаснікі адзначалі Прушынскага як чалавека вельмі адукаванага і гаспадарлівага, які на працягу некалькіх дзесяткаў гадоў веў у Лошыцы цудоўную гаспадарку. Ён з'яўляўся кавалерам ардэноў св. Ганны 1-ай і 3-яй ступені, св. Станіслава 1-ай і 2-ой ступені. Аднак дзяцей Прушынскі так і не займеў, таму пасля ягонай смерці ў 1877 г., Лошыца па кудзелі перайшла да ягонага пляменніка Івана Іванавіча Любанскага. Іван Любанскі быў на той час ужо немаладым чалавекам і праз некалькі год памёр. Лошыцкія землі дасталіся старэйшаму сыну Івана — Яўстафію.

РЭПАЗІТОРЫЙ БНТУ